

La Turquie : une idée neuve en Europe Eserine ve Türkçe Çevirisine Çeviri Sosyolojisi Penceresinden Bakış

**An Examination of *La Turquie : une idée neuve en Europe* from the Perspective of
Translation Sociology**

Araştırma/Research

Filiz TOKALAK BALTACI

Dr. Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
filiztokalak@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-1613-2967

ÖZET

Bu çalışmada, Fransızca eğitim almış, Fransa’da yaşayan ve eserleri Fransa başta olmak üzere 25 ülkede yayımlanan Nedim Gürsel’in *La Turquie : une idée neuve en Europe* başlıklı eseri, öz-çeviri bağlamında ele alınmıştır. Eser, Menekşe Tokyay tarafından aynı yıl *Türkiye Yaşlı Avrupa’ya Genç Damat* adı altında Türkçeye kazandırılmıştır. Nedim Gürsel’in bu eseri, çift kültürlü ve daha yaygın bir dilde iletişim kurabilen yazarların eserleri bağlamında ele alınmaktadır. Çalışmada kullanılan Pierre Bourdieu’nün habitus kavramı, deneyimlerin bir toplamı olarak birincil ve ikincil boyutlara sahiptir. Birincil habitus, bireyin çocukluğundan itibaren ailesinden edindiği ilk deneyimleridir. İkincil habitus ise sonradan oluşan, öğrenim ve meslek hayatında kazanılan davranışlardır. Gürsel’in yabancı dilde yazdığı ve anadiline çevrilen eser, çevirmen Tokyay’ın ikincil habitusu bağlamında incelenmektedir. Çevirmenin AB çalışmalarında doktora derecesine sahip bir uzman danışman olması nedeniyle çeviri için yazdığı yanmetinler Gérard Genette’in yanmetinsellik kavramı bağlamında incelenmektedir. Bu bağlamda, kaynak metin ile çevirisinin ön kapak görselleri ve başlıklar da incelemeye konu olmuştur. Çalışmada, Tokyay’ın sahip olduğu profesyonel habitusu ve kültürel sermayesi sayesinde çevirdiği kitabın başlığını değiştirdiği, Türk okurun anlamayacağını düşündüğü yerlerde dipnotlar verecek şekilde metne eklemelerde bulunduğu ve yazarın sesine ek olarak kendi ses ve üslubuyla bir sonsöz yazdığı bulgusuna ulaşılmıştır. İnceleme sonucunda çevirmenlerin ikincil habituslarının da tıpkı birincil habitusları gibi kaynak eser seçimi ve yanmetinler üzerinde şekillendirici etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Öz-çeviri, çeviri sosyolojisi, *Türkiye Yaşlı Avrupa’ya Genç Damat*, yanmetinsellik

ABSTRACT

This study examines the work of Nedim Gürsel, who received his education in French, lives in France, and whose works have been published in 25 countries, in the context of self-translation. The work was translated into Turkish by Menekşe Tokyay in the same year under the title *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat* [Turkey: A Young Groom to Old Europe]. Nedim Gürsel's work is examined in the context of the works of bicultural authors who can communicate in a more widely spoken language. The concept of habitus by Pierre Bourdieu, used in the study, comprises primary and secondary dimensions, which are a sum of experiences. Primary habitus refers to the first experiences an individual acquires from their family from childhood onwards. Secondary habitus, on the other hand, refers to behaviors that develop later, acquired during education and professional life. Gürsel's work, originally written in a foreign language and translated into his native language, is examined in the context of the translator Tokyay's secondary habitus. As the translator is an expert consultant with a doctorate in EU studies, the paratexts written by her for the translation are examined in the context of Gérard Genette's concept of paratextuality. In this regard, the cover images and titles of the source text and its translation are also examined. The study found that Tokyay, thanks to her professional habitus and cultural capital, changed the title of the book she translated, added footnotes to passages she thought the Turkish reader would not understand, and wrote an afterword in her own voice and style, in addition to the author's. As a result of the study, it was observed that a translator's secondary habitus, like their primary habitus, influences the selection of source works and paratexts.

Keywords: Self-translation, translation sociology, *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat*, paratextuality

1. Giriş

Bir yazar tarafından yazılan bir eserin aynı yazar tarafından başka bir dile çevrilmesi anlamına gelen öz-çeviri kavramı (Grutman, 2020, s. 514)¹, günümüzde sömürgecilik sonrası çalışmaların, göç ve göçmen konularının ve tarihsel bağlamda azınlık araştırmalarının en temel çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır (Hokenson & Munson, 2007; Santoyo, 2005, 2006). Öz-çeviri kaynak metnin bir türevi olarak değil gerçek bir çevirisi olarak görülse de öz-çevirmene başka çevirmenlere göre daha fazla müdahale hakkı tanınmaktadır; bu nedenle öz-çeviri yapan yazar-çevirmenin de kendi çevirisi üzerinde değişiklikler yapmasının doğal karşılandığı belirtilmektedir (Shuttleworth & Cowie, 2014, s. 13). Türkiye'de öz-çevirmenler arasında verilebilecek en çarpıcı örneklerden biri Halide Edip Adivar'dır. Halide Edip Adivar *Sinekli Bakkal* (1936) ve *Türk'ün Ateşle İmtihani* (1962) eserlerini önce İngilizce yazmış, sonra da belirli ideolojik motivasyonlarla bu metinler üzerinde değişiklikler yaparak kendi eserlerini Türkçeye çevirmiştir (Kürük Erçetin, 2024, s. 124).

Öz-çeviri kavramının bu şekilde kullanımının yanı sıra, ikinci bir kullanım şekli daha vardır. Bu bağlamda, öz-çevirmen anadilinden farklı bir dilde eser üreten yazarlar için de kullanılmaktadır (Thiong'o, 2009; Akbatur, 2010). Diğer bir deyişle, "özgün metin ve çeviri kavramları arasında var olan sınır muğlak bir hal almıştır; çeviri kavramının

¹ İngilizce ve Fransızca kaynaklardan Türkçeye yapılan çeviriler makale yazarına aittir.

sınırlarının genişlemesiyle, [yazarların] anadilleri dışında yazdıkları metinlerle birlikte çok dilli olarak yazdıkları metinler de çeviri kapsamında ele alınmaya başlanmıştır” (Erkazancı Durmuş, 2022, s. 144). Saliha Paker (2004, s. 7, s. 11), Emine Sevgi Özdamar’ın (1992) *Hayat Bir Kervansaray* adlı eseri ile Elif Şafak’ın (2004) *Araf* adlı eserini bu kapsamda değerlendirmektedir. Paker (2004, ss. 11-12) ayrıca Latife Tekin ve Orhan Pamuk’un romanlarının da bu kapsamda değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Çünkü Tekin, fakirlikleri nedeniyle seslerini ve söz haklarını kullanamayan insanların sözlerini diğer insanların anlayabilmesi için “çevirmekte”; Orhan Pamuk ise eserlerinde Türkiye’nin geçmişinde yaşanmış olayları günümüz insanının anlayabilmesi için “çeviri” yapmaktadır (Paker, 2004, ss. 11-12).

Bu bağlamda düşünüldüğünde, Nedim Gürsel’in (2009a) *La Turquie : une idée neuve en Europe* başlıklı eserinin de bir öz-çeviri olduğu düşünülebilir. Çünkü Nedim Gürsel kurmaca dışı türünde yazdığı bu eserinde Türkleri Avrupa’nın anlayabileceği şekilde Avrupa’ya tanıtmak ve anlatmak gayreti içine girmiştir. Bu noktada, ‘azınlık’ kavramının çeviribilimde nasıl uygulandığı ön plana çıkmaktadır. Lawrence Venuti (1998, s. 135), ‘azınlık’ kavramını yerel, ulusal ya da küresel düzeydeki bir toplumsal bağlamda kültürel veya siyasi bakımdan diğer topluluk, ulus ya da kültürler göre ikincil planda kalan dil ve kültürler için kullanmaktadır. Başka bir deyişle, ‘azınlık’ kavramı, prestij ya da otorite bakımından zayıf ya da uluslararası platformda temsil düzeyi az olan ulusların ve kültürlerin dil ve edebiyatlarının konumlarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Venuti, 1998, s. 135). Azınlık yazını, bir ülkede yaşayan azınlıkların oluşturduğu yazın eserlerini kapsamakla birlikte, sadece bunlarla sınırlanırılmaz. Azınlık yazını, İngilizce gibi küresel bir dile göre ikincil statüde kalan bir dil vasıtasıyla kaleme alınan yazın eserlerini de kapsamaktadır (Deleuze & Guattari, 1986, s. 16). Benzer bir hiyerarşik yapılanma, çeviri sosyolojisine ilham veren araştırmacılarından biri olan Pascale Casanova (2010, s. 58) tarafından da kullanılmıştır. Fransa ve İngiltere gibi güçlü bir konumda bulunan birçok Batı ülkesi yazarına göre (Casanova & Jones, 2013, s. 396), üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan ve periferde yani ikincil bir konumda kalan (örn. Hintli, Pakistanlı ya da Türk) yazarlar (ya da yayınevleri gibi diğer eyleyiciler) kendilerini edebiyatın merkezinde kanon olarak kabul edilen bölümde görebilmek için yoğun çaba harcamaktadır. Bu nedenle, Heilbron (1999, s. 430) mevcut duruma sosyolojik bir bakış açısından bakarak “çevirilerin dil grupları arasındaki ilişkilerin ve bu ilişkilerin zaman içindeki dönüşümünün bir ürünü olduğunu” belirtmektedir. Aynı bakış açısından değerlendirildiğinde, azınlık olarak düşünülen dil ve kültürlerden daha baskın ya da egemen olarak kabul edilen dil ve kültürler yapılan çevirilerin sayıca az olduğu söylenebilir. Bu nedenle, ikincil ya da perifer konumda bulunan bu azınlık yazarları, küresel dilde eserler vermeyi ve daha sonra bu eserleri kendi anadillerine çevirmeyi veya çevirtmeyi tercih edebilir. Bu bağlamda, Nedim Gürsel’in Türkçe dilinde kaleme aldığı yazın eserlerinin azınlık dil ve yazın alanından olduğu söylenebilir. Gürsel’in kurmaca dışı türünde yazdığı ve edebi bir niteliğe sahip olmayan *La Turquie : une idée neuve en Europe* eserinin öz-çeviri olarak görülmesinin nedenlerinden biri Türkleri Avrupa’ya politik düzlemde küresel dillerden birini konuşan bir otorite olarak anlatmak istemesinden kaynaklanmış olabilir. Başka bir deyişle, siyasi ve ideolojik olarak kurmaca dışı bir bağlam üzerinden, Türkleri Avrupa’ya

egemen dillerden biri olan ve dünyada büyük bir prestije ve simgesel sermayeye sahip olan Fransızca dili vasıtasıyla ‘çevirmek’ istemesinden kaynaklanabilir.

Bu bağlamda, bu çalışmaya yön veren araştırma soruları şu şekilde sıralandırılabilir: 1. Bir özçeviri olarak düşünebileceğimiz *La Turquie : une idée neuve en Europe*’un Türkçeye çevirisinde metin ve yanmetin düzeyinde bir değişiklik söz konusu mudur? 2. Metin ve yanmetin düzeylerinde değişiklikler var ise, hangi çeviri eyleyicilerinden (çevirmen, yayınevi, editör, vb.) kaynaklanmaktadır? 3. Öz-çeviri üzerinden tespit edilen değişiklikler hangi bağlamda açıklanabilir? Bu araştırma soruları ışığında, yapının bir öz-çevirinin çevirisi olması başlı başına akademik ilgi uyandırmaktadır. Gürsel’in bu yapıtı konusu itibarıyla siyasi bir inceleme kitabıdır. Fakat Türkiye’nin AB üyeliği eksenindeki tartışmalar dışında, çeviri sosyolojisi bağlamında çok sayıda farklı özelliği de barındırmaktadır. Çevirmenin AB uzmanlığı ile sonsöz yazarak kitabı tamamlaması ve eklediği dipnotlar aracılığıyla okura uzmanlık alanındaki konuları açıklaması kayda değerdir. Bu bağlamda, bu çalışmada, Pierre Bourdieu’nün çeviri sosyolojisine kazandırdığı kavramlar ile harmanlanarak çevirmenin eğilimleri incelenecektir.

Toplumsal bir pratik olan çeviri edimi, çeviri sosyolojisinin inceleme nesnesini oluşturduğundan, bu soruların cevabı çeviri sosyolojisi ışığında ele alınacaktır. Wolf’a göre, disiplinlerarası bir yaklaşımla gerçekleştirilen çalışmalar, bilim dünyasında “bir dönemeç” oluşmasına, başka bir deyişle bilimsel bir evrim geçirilmesine büyük katkı sağlamıştır (2007, s. 2). Çeviri sosyolojisi, sosyolojik ve antropolojik etkileriyle çeviribilime yeni perspektifler sunmuş ve disiplinde bir paradigma değişimi yaratmıştır (Karaca, 2011, s. 350; Emirosmanoğlu, 2015, s. 94). Wolf’a (2007, s. 2) göre çeviribilim dünyasındaki birçok çalışmada Bourdieu’nün (1977, s. 31) kuram ve kavramlarına yer verilmektedir. Bourdieu ile farklı türlerdeki edebiyat çalışmalarında çevirinin rolü incelenmektedir (Gouanvic, 1999; Bogenç Demirel, 2003). Bu bağlamda, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde çeviri eyleyicilerinin karar alma mekanizmalarında büyük bir rol oynayan habitusları üzerinde durulacaktır. Habitus kavramı birincil ve ikincil habitus sınıflandırması çerçevesinde ele alınarak, Gürsel’in öz-çevirisinden Türkçe çeviriye yolculuğunda yaşanan serüvene bu mercekten bakılacaktır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Çeviri Sosyolojisi

Çeviribilimde öteden beri kullanılan yöntemlerle çözüm getirilemeyen sorulara çeviri sosyolojisi ile yanıtlar bulunmaya başlanmıştır. Pym’e (2003, s. 2). Göre, çeviribilimde önceleri daha çok karşılaştırmalı çalışmalarla dilbilimsel bir yöntem izlenirken, çevirmenin hangi koşullarda ne tür zorluklarla karşı karşıya kaldığına yönelik hususlar göz ardı edilmiştir. Çeviri sosyolojisi bir taraftan uluslararası ölçekte çeviri metin geleneğini, çevirmenin hayatına dair araştırmaları ve çeviri ile aktivizmi öncelikli kılarken (Inghilleri, 2005, ss. 77-78), diğer taraftan çevirmenin eğilimlerini, olaylara bakış açısını, yaşam şeklini ve çevirmenin bizzat kendisini merkeze alarak hareket eder. Bu yaklaşımı benimseyen akademisyenlerden Simeoni (1998, s. 12), çevirmenlerin kaynak metnin

yazarının “gölgesinde” ve ikincil bir pozisyonda olmalarını bir problem olarak değerlendiren, Bourdieu (1993) alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla çeviri sosyolojisi alanını genişletmiştir.

Simeoni’ye (2007) göre çeviribilimde toplumsal konularla ilgilenmekte çok geç kalınmıştır. Akademik dünyada sosyolojik bakışın ikinci plana atılması, bu durumun sebepleri arasında yer almaktadır. Bourdieu’nün (1992) toplumsal dünyayı gördüğü merceğin temelini habitus oluşturmaktadır (Bourdieu & Wacquant, 1992, s. 251). Bu yaklaşım çerçevesinde çeviri, metinden ibaret görülmeyerek, çevirmenlerin habitusu, yayınevi politikası ve güç ilişkileri gibi çeviri eyleyicileri de inceleme konusu olmaktadır. Bourdieu’nün habitus ve alan kavramları çevirmen ve çeviri konumlandırımlarını inceleyebilmek için önemli bilgiler vermektedir (Arı, 2014, s. 14). Bourdieu’nün geliştirdiği yaklaşım, literatürde “pratiğin kuramı” olarak adlandırılır (Bourdieu, 1977, s. 31). Bu mercekten bakıldığında, çeviribilimde 1990’lı yılların sonunda metinlerin ötesine geçilerek çevirmen ve yayınevi gibi eyleyicilere ve çeviri ediminde yer alan diğer aktörlere de yönelinmiştir (Bkz. Pym, 1998, Simeoni, 1998).

2.2. Alan, Habitus ve Sermaye

Bourdieu’ye (2014) göre alan “konumlar arasındaki nesnel ilişkiler ağı ya da konfigürasyonudur” (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 81). Alanda, nesnel konumlar arasındaki ilişkilerden söz edilmektedir. Bu nesnel konumlar alandaki sermaye türleri ve diğer konumlarla olan ilişkiler göz önüne alınarak ifade edilmektedir. Bourdieu, Luhmann’dan farklı olarak toplumsal alanların güç mücadeleleriyle inşa edildikleri fikrini destekler. Bu çatışmayı da alanların geçmişten gelen yapılarıyla ilişkilendirir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 87).

Alanda eyleyiciler farklı sermaye türleri arasında rekabet ederler. Alan, sürekliliğini aynı şekilde koruyabilmek için habitusu biçimlendirerek ona yön verir. Bu, toplum içinde var olan bireyselliği, kimlikleri, nesnelliği ve müştereken üretilmiş olanı gözler önüne seren, toplumsal pratiklerle iç içe geçmiş gerçekleri açığa çıkarır (Bourdieu & Wacquant, 2003, s.126). Bourdieu’nün ‘bağıntı’ terimiyle tasarladığı, toplum gerçeklerine karşılık gelen ‘alan’ kavramıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 81). Gerçek olanın ilişkiler ağına dayalı olduğunu vurgulamaktadır (2014, s. 81). Toplumda her şeyin birbiri ile bağının olduğunu altını çizmektedir (2014, s. 81). Alan ayrıca güç ilişkileri içerisinde eyleyicilerin konumlandıkları ilişkisel bir mücadele arenasıdır. Alanda belirleyici temel öğeler, piyasada mevcut sermayenin dağılımı, spesifik kaynakların değerli kılınmasını sağlamak amacıyla rekabet eden eyleyiciler ve belli başlı toplumsal gruplar arasında mevcut olan hiyerarşik bağıntılardır. Bahse konu alanda, iktidar kaynakları olarak sayabileceğimiz sermaye gibi konular üzerinde meşruiyet üretme kapasitesine sahip eyleyiciler arasında hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerine şahit olunur (Bourdieu & Wacquant, 1992, ss. 113).

Bourdieu, iktidar alanını çok farklı alanlarda lider pozisyona geçmeyi hedefleyen ve ihtiyaç duyulan sermayeye müştereken sahip olan eyleyiciler ve kurumların yer aldığı bir çekişme dünyası olarak tanımlar (Bourdieu, 1992, s. 300). İktidar alanında ekonomik ve kültürel faktörler sürekli bir mücadele içerisinde birbirleriyle karşı karşıya gelir ve bu

çekişmede ekonomik sermaye egemenliğini kurarken, kültürel sermaye tahakküm altında direncini sürdürmeye devam eder (Bourdieu, 1983, s. 329).

Alan habitusu oluşturur; habitus da alanın yeniden üretim sürecine büyük katkıda bulunur. Bourdieu, bu birbirinden ayrılmaz ve birbirini tamamlayan ikili etkileşimi şu sözlerle ifade eder: “Habitus ile alan arasındaki ilişki, karşılıklı bir yapılandırma sürecidir” (Bourdieu & Wacquant, 2014, s.118). Bu noktada Bourdieu’nün yaklaşımını incelemeye konu eserle ilişkilendirmek gerekirse, çevirmen Menekşe Tokyay’ın habitusu aracılığıyla eserin çevirisi Türk okura ulaştırılmıştır. Çevirmen Fransızca olarak kaleme alınan kaynak metni yeniden üretmiştir.

Bourdieu ile hayatımıza giren alan kuramında önem verilen kavramlar silsilesinde en önemli unsurlardan biri de eyleyicidir. 1990’lı yılların sonlarından bu yana betimleyici çalışmalarda, çevirinin işlevsel, metinsel ve söylemsel boyutta incelenmesiyle betimleyici çalışmalara sosyolojik bir boyut kazandırıldığı ortadadır. Betimleyici çeviribilim çalışmalarına yöneltilen en önemli eleştirilerden biri, “insan eyleyicinin, [yani] çevirmenin göz ardı edilmesi [dir]” (Hermans, 1995, s. 222). Bu nedenle, çevirmenlerin yaşamları hakkında “sosyografik çalışmaların” da olmadığı ifade edilmektedir (Simeoni, 1998, s. 31). Çeviri sosyolojisi ışığında, eyleyici, yani çevirmen ve yapı arasında oluşan bağın ortaya çıkarılması bir zorunluluktur. Her birey, geçmiş tecrübeleri ve toplumsal konumu itibarıyla farklı kültürler arasında yeni bir sosyal kimlik oluşturur ve bu kimlik sürekli gelişir (Erkazancı Durmuş, 2020, ss. 24-25).

Bourdieu’ye (1977, s. 72) göre habitus, kalıcı bir özellik taşıyabilen, kuşaktan kuşağa ya da bireyler arasında aktarılabilen ve farklı pratikleri yapılandırma gücüne sahip yapılardan oluşmaktadır. Habitus, uzun süre değişmeden varlığını sürdürebilir (Bourdieu, 2005, s. 43). Örneğin, bir çevirmen hayatı boyunca aynı çevirmen habitusuna sahip olabilir. Diğer yandan, habitusun değişime açık, dönüşebilen bir yönü olduğunu da unutmamak gerekir (Bourdieu 1977, s. 72). Bourdieu’nün (2005) bakış açısına göre iki farklı habitustan bahsedilebilir. Birincil habitus, bireyin içinde yetiştiği ve çevresine dair ilk bilgileri edindiği aile ortamı, ilk ve ortaöğretim kurumları gibi ortamlarda kazandığı yatkinlıklar silsilesine dayanmaktadır (Bourdieu, 2005, s. 43). İkincil habitus ise insanların mesleklerini icra ederken karşılaştıkları diğer eyleyiciler ile ilişkileri ve içinde bulundukları mesleki alanın normları ışığında şekillenen yatkinlıklardan oluşmaktadır. Meylaerts’e (2010) göre ise birey, erken sosyalleşme olarak adlandırılan ve doğumdan meslek edinme sürecine kadar devam eden dönemde aile, sınıfsal statü ve eğitim gibi faktörlerin etkisi altında birincil habitusunu geliştirir. Profesyonel ya da mesleki habitus bu süreçten sonra başlar. Farklı alanlarda kazanılan deneyimler tüm insanlarda olduğu gibi çevirmenlerin de “bilişsel ve davranışsal şemalarını” etkiler (Meylaerts, 2010, s. 5). Birincil ve ikincil habitusu somutlaştırmak gerekirse, yakın coğrafyadaki Yunanistan’ın burjuva sınıfına dahil olan bir politikacı ve yazar olan Angelos Vlahos’un Yunancaya kazandırdığı Hamlet çevirisi örnek olarak verilebilir. Vlahos’un sosyal sınıfı gereği halk dilini konuşmaması ve burjuva sınıfında itibarlı sayılan arı dili tercih ederek Hamlet’in çevirisini tamamlaması birincil habitusunun etkisi çerçevesinde değerlendirilebilir (Yannakopoulou, 2008, s. 14). İkincil habitusunun şekillendirdiği çeviriye örnek olarak Shakespeare’in en ünlü trajedi oyunlarından *Hamlet*’i Arapçaya çeviren Tanyus Abdu

gösterilebilir. Çevirmenin gazetecilik ve popüler roman çevirisi uğraşlarının sonucunda elde edilmiş bir yatkınlık doğrultusunda çevirisini tamamlamış olması ikincil habitusuna işaret etmektedir (Hanna, 2014, s.66).

Bu noktada, Bourdieu'nün (1986) sermaye kavramına da çeviribilim alanında taşıdığı önem bakımından değinmek gerekmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere, Bourdieu'ye göre alan değişken bir yapıya sahiptir; ekonomik, toplumsal ve sosyal faktörlerden etkilenir. Bourdieu (1986) bireyin alana girebilmesi ve bu alanda rekabet edebilmesi amacıyla bir kaynağa ihtiyacı olduğunu ifade eder. Bu kaynak sermayedir (Bourdieu, 1986, ss. 15-16). Bourdieu (1986) dört çeşit sermayeden söz etmektedir. Bunlar, ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermayelerdir (ss. 255-256). Sermaye çeşidi, miktarları ve doğurdıkları sonuçlar bireyin habitusundan etkilenmekle kalmayıp bireyin habitusunu da şekillendirebilir (Bourdieu, 1986, ss. 255-256).

Özetle, ekonomik sermaye yazarların, eserlerin, çevirmenlerin, yayınevlerinin finansal güçlerini ve ekonomik olanaklarını açıklar. Diğer taraftan, kültürel sermaye kişi veya kurumun edindiği bilgi, beceri, kültürel tecrübe ve manevi öz değerlerden oluşur. Sosyal sermaye ise kişilerin yaşadıkları toplumda ihtiyaç halinde destek alabilecekleri insanlardan meydana gelen bir ağı temsil eder. Son olarak, simgesel sermaye de ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin bir biçimidir (Arı, 2014, s. 95). Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, söz konusu güç ilişkilerinin yazar politikası, çevirmen habitusu ile sermayesi ve yayınevi eyleyciliği perspektiflerinden detaylı biçimde ele alınması amaçlanmaktadır.

3. Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat'ın Ulusal ve Uluslararası Arenadaki Önemi

Nedim Gürsel eserinde otobiyografik bir üslupla kişisel deneyimlerine ve anekdotlarına yer vermiştir. Gürsel, bazı tarihi olayları ve kavramları açıklarken Fransız yazarlara ve düşünörlere atıflarda bulunmuştur. Siyasi gelişmeleri çok yönlü ve disiplinlerarası bir çerçevede aktarmıştır. Eserde, tarihi olayların anlatımında kronolojik bir sıralama yapılması yoluna gidilmemiştir. Aynı şekilde konular arası geçişte de belirli bir örüntüye rastlanmamaktadır. Otobiyografi türü kitabın ilk sayfalarında daha yoğun olarak hissedilmektedir; ancak kitabın ortalarından sonra Fransa ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler tartışmanın odağını oluşturmaya başlamıştır. Yazarın Paris'e gelişi ve bir süre Türkiye'ye geri dönememesi, Türkiye'deki 1971 ve 1980 askeri müdahaleleri ile sebep-sonuç ilişkisi eşliğinde açıklanmıştır.

Eserde, Fransa ve Türkiye özelinde AB-Türkiye ilişkileri yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Üzerinde en çok durulan konu siyasi ilişkilerin gidişatıdır. 2005'te başlatılan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakereleri eserin temel direğini teşkil etmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki Gürsel, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekte ve üyeliğin hak edildiğine inanmaktadır (Gürsel, 2009b, s. 63). Gürsel'in kitabında, müzakerelerin başladığı tarihin öncesini ve sonrasını kalın çizgilerle ayırma eğiliminde olduğu ifade edilebilir. Gürsel, bizzat deneyimlediği gelişmeleri de içine alacak şekilde tarihsel olayları ve AB-Türkiye ilişkilerini çoğunlukla siyasi konjonktür ışığında incelemiştir.

Nedim Gürsel kitabı “tartışmacı bir üslupla ve biraz öfkeyle” yazdığını, Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin Türkiye’yi dışlayan görüş ve söylemlerine “dayanamadığını” ve tepki gösterme gereği duyduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2009, para. 3). Çeviribilim penceresinden bakacak olursak, Gürsel’in Fransa’da yaşıyor olması, Fransız toplumu ve kültürünü yakından tanınması ve çift dilli olması gibi nitelikleri, kendisinin bir öz-çevirmen olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Yazar bu yetkinliklerini kullanarak Fransız siyasetçilerin tutumları karşısında duyduğu öfkeyi doğrudan ve herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan Fransızca yazarak Fransız okuruna aktarmıştır.

Gürsel, bir röportajında, Türkiye’nin AB üyesi olmaması gerektiği fikrini Sarkozy ile birlikte dillendiren Fransız aydınlarını da anlayamadığını, başlangıçta Türkiye’nin AB üyeliğini destekleyenlerin bile daha sonra bu desteklerini kestiklerini ve böylelikle Türkiye’nin Fransa basınında çok tartışılan bir ülke konumuna geldiğini belirtmektedir (Yılmaz, 2009, para. 3). Gürsel kitabı hakkındaki sorulara yanıt verirken eseri Fransızca yazmasının önemini aşağıdaki şekilde vurgulamıştır:

Kitabı doğrudan Fransızca yazmamın nedeniyse Fransızlara ülkemi anlatmak ve onların ortak belleğindeki Türk imgesini sorgulamaktır. Bu kitabı Fransızların Türkiye’nin AB üyeliği konusunda, deyim yerindeyse, Fransız kalmamaları için doğrudan Fransızca yazdım. Yalnızca üyeliğimize karşı çıkan siyasetçileri değil, aydınları da eleştirdim (Yılmaz, 2009, para. 3).

Gürsel, söyleyeceklerinin Fransızlar tarafından tam olarak anlaşılmasından kaygı duymaktadır. Bu sebeple, eserini Fransızcaya çevirtmek yerine bizzat kendisi Fransızca yazmıştır. Öte yandan Gürsel, Fransa Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi’nde (CNRS) görev yapmış ve Paris’teki Sorbonne Üniversitesi’nde Türk Edebiyatı ve karşılaştırmalı edebiyat dersleri vermiş bir akademisyendir. Fransa’da sadece kitapları ile değil akademisyen kimliği ile de bilinen bir yabancı uzmandır. Gürsel akademik çalışmalarını ve kurmaca dışı eserlerini Fransızca yazmayı tercih ettiğini aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

Türk diline aitim. Uzun yıllardan beri Paris’te yaşamama karşı kurmaca alanındaki kitaplarımı Türkçe yazmaya devam ediyorum. Fransızca yazdığım, doğrudan Fransızca yazdığım kitaplarım da var; ancak bunlar akademik çalışmalarımın bağlamında değerlendirilmelidir (BloombergHT, 2020, 1:14).

Ayrıca, Fransız toplumundaki akademik görünürlüğü’nün artacak olması ile Fransızca yazmanın ekonomik açıdan daha avantajlı olmasının yazarın bu tercihinde etkili olduğu iddia edilebilir. Yazarın Fransızca yazarak ulaşabileceği okur kitlesinin daha geniş olduğu ileri sürülebilir. Bu da yazarın öz-çevirmen olarak konumlandırılmasına neden olan başka bir etkidir. Yazar, eserinde bir yandan Fransa ve genel olarak Avrupa’daki kalıplaşmış Türk imgesinin kökenlerine değinmektedir. İki dil ve iki kültür arasında hareket ettiği için yazarın Türkiye ve Fransa’da tecrübe ettiği yaşamışlıklar önemlidir. Öz-çeviri yapan Gürsel için kişisel tecrübelerinin öz-çeviri sürecinin merkezinde olduğu düşünülebilir. Eserde yazarın deneyimleriyle iç içe geçmiş bir anlatı pratiği söz konusudur. Gürsel, araştırmaya konu olan kitap yayımlandığında otuz sekiz

yıldır Fransa'da yaşayan bir yazar, çevirmen ve entelektüeldir. Siyasi, tarihi ve iktisadi konular başta olmak üzere çok sayıda alanda yüksek bilince, farkındalığa, ileri seviyede iki dilliliğe ve kültürel yeterliğe sahiptir. Bu vasıfların ve avantajlarının öz-çevirmenliğin en başat kriterlerini yerine getirdiği düşünülmektedir. Ayrıca, yukarıda da belirtildiği üzere Gürsel eserini bilinçli olarak Fransızca kaleme almıştır (Yılmaz, 2009, para. 3). Burada bahsedilen bilinç, birincil dil kullanımı sayesinde elde edilmesi planlanan çok daha geniş kitlelere ulaşma arzusu olarak değerlendirilebilir. Aksi takdirde, kitabın beklenen etkiyi yaratamayacak olması endişesinden bahsedilebilir. Öte taraftan yayınevinin editöryal tasarrufunun da eserin öz-çeviri olarak yayımlanması yönünde olduğu düşünülmektedir. Hedef kitlesi Fransız okurları olarak belirlenen eserlerin öncelikle Türkçe kaleme alınarak sonrasında Fransızcaya çevrilmesi, yayınevi açısından ticari avantajla örtüşen bir strateji olarak değerlendirilemez. Bu noktada ticari beklentilerin devreye girmesi doğal karşılanmalıdır. Öncelikle, çeviri ile ortaya çıkacak ek maliyetlerin önüne geçilmesi ve böylelikle rekabette öne geçilebilecek olması, yayınevleri açısından önem verilen konulardandır. Yazar, argümanlarını öz-çeviri yoluyla doğrudan ifade etme imkânı bulmuş; görünürlüğünü artırmış ve Fransız kamuoyuna sesini duyurabilmiştir.

4. Çeviri Eyleyicilerinin Tercihleri

4.1.Yanmetinsellik Bakış Açısı ile Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat

Bu çalışmada, çevirmenin birincil ve ikincil habitusunun belirlenmesine yardımcı olması amacıyla Gérard Genette'in (1987) yanmetinsellik kavramından istifade edilmiştir. Esasen her çeviri incelemesinde doğal olarak iki dil, iki toplum ve iki kültür karşılaştırması söz konusudur. Ancak Gürsel'in eserinin bir öz-çeviri olması kitabın yanmetinsellik bağlamındaki incelemelere farklı bir boyut kazandıracak niteliktedir. İki kitabın kapakları arasındaki dikkat çekici farklılıklar olması, çevirmenin Türk okurlar için çok sayıda açıklayıcı dipnot eklemesi ve bir sonsöz yazması, eseri yanmetinsellik çerçevesinde incelemeye oldukça elverişli hâle getirmektedir.

Yanmetinsellik kavramı temelinde yaklaşıldığında, kaynak dilde adı *La Turquie : une idée neuve en Europe* olan ve Türkçeye *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat* olarak çevrilen kitabın başlığında değişiklik yapıldığı göze çarpmaktadır. Eserin kaynak dildeki adının Türkçeye kelimesine kelimesine çevirisi, "Türkiye Avrupa'da Yeni bir Fikir" dir. Kitap isminin kıskırtıcı bulunduğu ve bunun sebebi sorulduğunda yazar: "Saint-Juste, Fransız Devrimi sırasında mutluluğun Avrupa'da yeni bir fikir olduğunu söylemişti, bugün Fransızların çoğu bunu bilmese de ünlü bir sözdür. Türkçe başlıkta, kitapta sözü geçen bir benzetmeyi kullandı çevirmenim Menekşe Tokyay" şeklinde konuya açıklamalar getirmiştir (Yılmaz, 2009, para. 4) . Türkçe başlığın tanımı ve yarattığı çağrışım hakkında ise yazar, "Avrupa nüfusunun giderek yaşlandığı bir gerçek; Türkiye'nin genç fikirler ve dinamizmi ile Avrupa'ya çok şey katacağı inancındayım. Fransızca aynı tanımı kullanmazdım, çünkü Türkiye Fransızcada dışıldır; dolayısıyla damat değil, gelin demek gerekirdi" ifadelerini kullanmıştır (Yılmaz, 2009, para. 4). Görüldüğü üzere, başlıktaki bu çarpıcı değişiklik yayınevi tarafından değil, çevirmen Tokyay'ın eserin içinden bulup çıkardığı bir benzetmeyi kullanmasıyla ortaya çıkmıştır.

Yazarın, kitabın başlığının yarattığı çağrışım hakkındaki soruya verdiği yanıtı Genette (1987)'in açıklamaları ile birlikte okumak uygundur. Genette (1987) kitap başlıklarının hem açıklayıcı hem de çağrışımsal (Fr: connotatif) görevleri olduğunu belirtir. Ayrıca, Genette'e (1987, s. 85) göre kitaba verilen başlıktan yazarın üslubu hakkında bilgi sahibi olunabilir. Gürsel' e göre, "Avrupa belki yaşlanmıştır, ama tarihi boyunca bir tek kırıksıklık bile belirmemiştir yüzünde; zira eski ile yeniyi bağdaştırma ve Yenidünya'da eksik olan yeniden doğuş ve iletim kapasitesine sahiptir" (Gürsel, 2009b, ss. 58-59). Kitap kapağının Türkçe çevirisinde Avrupa'ya, 'yaşlı' sıfatı yakıştırılmakta, Türkiye için ise 'genç damat' metaforu kullanılmaktadır. Ayrıca, Avrupa'nın damada eş olacak şekilde gelin pozisyonunda konumlandırılmış olduğu düşünülebilir. Bu yönüyle iki tarafın birbirine yakıştırılmakta olduğu izlenimi verilmektedir. Yazarın da belirttiği gibi, yaşlanan Avrupa nüfusu karşısında genç damat üretken işgücü, dinamizm ve ekonomik canlılık potansiyelini simgelemektedir. Damat metaforu ile aileye girmek ve uyum sağlamak isteyen yeni bir bireyin temsil edilmek istendiği kanısına varılabilir.

4.2. Kitapta Bölüm Başlıkları ve Dipnotlar

Kitap adına ilaveten, bölüm başlıkları da yanmetinsellik kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Aşağıda incelemeye konu eserin Fransızca ve Türkçe bölüm başlıkları tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo 1

Başlıklar

Kaynak Metindeki Başlıklar	Geri çeviri	Erek Metindeki Başlıklar
1.De la France où "tout n'est qu'ordre et beauté" (Gürsel, 2009a, s. 13)	"Her şeyin düzen ve güzellikten ibaret olduğu Fransa."	"Orada ne varsa nizam ve ihtişam"- Fransa hakkında (Gürsel, 2009b, s. 13)
2.Chez les Pictaves et les Parisiens (Gürsel, 2009a, s. 19)	Poitiers sakinleri ile Parislilerin memlektinde	Poitiers sakinleri ve Parisliler hakkında (Gürsel, 2009b, s. 19)
3.Ce pays qui ressemble à une tête de jument (Gürsel, 2009a, s. 39)	Kısırak kafasına benzeyen bu ülke	Bir kısırak başını andıran şu ülke (Gürsel, 2009b, s. 37)
4.Elle est pire qu'avant, la nostalgie (Gürsel, 2009a, s. 51)	Özlemin eski tadı yok	Özlemin eski tadı yok (Gürsel, 2009b, s. 47)
5.La vielle cantatrice (Gürsel, 2009a, s. 59)	Yaşlı opera şarkıcısı	Kokona şarkıcı (Gürsel 2009b, s. 55)
6.Une assez longue histoire (Gürsel, 2009a, s. 77)	Epeyce uzun bir öykü	Yeterince uzun bir öykü (Gürsel, 2009b, s. 71)
7.Qui a peur de la Turquie? (Gürsel, 2009a, s. 87)	Türkiye'den kim korkar?	Türkiye'den korkan kim? (Gürsel 2009b, s. 79)
8.Le casse-tête turc ou la tête de Turc (Gürsel, 2009a, s. 95)	"Baş belası Türk ya da günah keçisi (şamar oğlanı) Türk"	"Kafa ütöleyen" mi, "şamar oğlanı" mı? (Gürsel, 2009b, s. 87)
9. Non à la Turquie (Gürsel, 2009a, s. 107)	Ab'de Türkiye'ye hayır!	AB'de Türkiye'ye hayır! (Gürsel, 2009b, s. 99)

10. Le Grand Turc et L'Europe (Gürsel, 2009a, s. 121)	"Büyük Türk ve Avrupa"	Büyük Türk ve Avrupa (Gürsel, 2009b, s. 113)
11. Penser l'identité européenne (Gürsel, 2009a, s. 135)	Avrupalı kimliğini düşünmek	Avrupa kimliğini düşünmek (Gürsel, 2009b, s. 125)
12. Des Kurdes, des Arméniens et de la France (Gürsel, 2009a, s. 143)	Kürtler, Ermeniler ve Fransa	Kürtler, Ermeniler ve Fransa (Gürsel, 2009b, s. 133)
13. En guise de conclusion (Gürsel, 2009a, s. 149)	Sonuç olarak	Sonuç olarak (Gürsel, 2009b, s. 139)
		Türkiye-Fransa ilişkilerindeki güncel gelişmelere genel bakış (Gürsel, 2009b, s. 145) ²

Tablodan da görüleceği üzere çevirmen Tokyay, Türkçe eşdeğer kelimeleri tercih etmiştir. Buradan hareketle, başlıklarda metin düzeyinde çevirmenin herhangi bir değişiklikte bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında, çevirmen yazarın sözcük oyunu yaptığını düşündüğü sekizinci başlığa dipnot vererek açıklamalar eklemiştir. "Yazar, söz konusu başlıkta, Türkçeye tam olarak çevrilemeyecek iki Fransızca deyim konu olan "tête" (kafa) sözcüğü üzerinden (sırasıyla, "le casse- tête turc" ve "la tête de Turc") bir sözcük oyunu yapmaktadır. (ç.n.)" (Gürsel, 2009b, s. 87). 153 sayfadan oluşan kaynak metinde 55 dipnot, 147 sayfadan oluşan erek dildeki çeviride ise toplam 75 dipnot yer almaktadır. Çevirmen tarafından çevirmen notu "(ç.n.)" olarak toplam 27 dipnotun çeviri metnine eklendiği anlaşılmaktadır. Eklenen 27 dipnotun 5'inde "(ç.n)" ifadesinin sehven belirtilmediği düşünülmektedir. Ayrıca, kaynak metinde yer verilmesine rağmen çeviri metinde kullanılmayan toplam 7 dipnot mevcuttur. Bunlar kaynak metinde yazar Gürsel'in Fransızca kaynaklardan yaptığı alıntılardır. Çevirmen Tokyay bu Fransızca alıntıların kaynaklarını Türkçe çeviride belirtme gereği duymamıştır. Çevirmen tarafından eklenen dipnotların en çarpıcılarından bazılarını aşağıda yer verilmiştir. Aşağıda listelenen dipnotların en belirgin özelliği AB uzmanı bir çevirmen tarafından eklenmiş olmasıdır:

Tablo 2

Dipnotlar

Dipnot No	Dipnot
4	Bu kelime ³ , cahil insanlara hitap ederken aslında bir iltifatmış gibi kullanılır. Moliere'in sözü edilen <i>Kibarlık Budalası</i> adlı eserinde bu ifadeye yer verilmiştir (ç.n.) (Gürsel, 2009b, s. 24).

² Çevirmenin sonsözü çeviri eserde başlıklar listesindedir.

³ Bu kelime kaynak metinde 'Mamamuşi' kelimesinin açıklamasıdır (Gürsel, 2009b, s. 24).

8	“Biri bizi gözetliyor” yarışmasının Fransa versiyonunda oldukça şöhret yapmış olan kadın yarışmacı (ç.n.) (Gürsel, 2009b, s. 32).
18	Maastricht Antlaşması’nın 49. Maddesinden söz edilmektedir (ç.n.) (Gürsel, 2009b, s. 76).
37	Sarkozy, Chirac’ın cumhurbaşkanlığı sırasında içişleri bakanıydı (Gürsel, 2009b, s. 103).
65	Bugünlerde Hristyan mirasına atıfta bulunan bir Avrupa Anayasası oluşturulması fikrini savunanların talep ettiği değerleri temsil etmeyen bir papadır bu kişi (Gürsel, 2009b, s. 123).
67	Yazar, burada bir kelime oyunu yaparak, Fransa’da bir dönem siyasi polemik konusu olan ve randevuevi anlamında kullanılan “hoşgörü evleri” ne (Maison de tolérance) atıfta bulunmaktadır (Gürsel, 2009b, s. 124).

Yukarıda örnek olarak verilen dipnotlar incelendiğinde, çevirmenin okura farklı alanlarda tamamlayıcı bilgiler sunduğu görülmektedir. Bu bilgilerin birçoğu yazarın yaptığı atıfların ve göndermelerin izah edilmesi şeklindedir. Tokyay dipnotlarında ayrıca Fransa tarihinden, kültüründen, edebiyatından ve günlük sosyal yaşama dair gelişmelerden bilgiler aktarmaktadır. Böylelikle, çevirmenin dipnotlar aracılığı ile Türk okuru yönlendirdiği, kitabın daha iyi anlaşılmasına katkı sunduğu düşünülmektedir. Çevirmenin bir AB uzmanı olması sayesinde bu açıklamalar eklenebilmiştir. Yukarıdaki dipnotların dışındakiler ise Fransızcaya ait birtakım kavramların açıklamalarıdır. Öte yandan, dipnotların çevirmenin görünürlüğüne artmasına doğrudan katkı sağladığı da düşünülmektedir.

4.3. Kapak Görsellerinin İncelemesi ve Karşılaştırılması

Her ne kadar bu çalışmanın amacı çevirmen Menekşe Tokyay’ın ikincil habitusunun çeviri üzerindeki etkisini incelemek olsa da, Tokyay’ın çevirdiği bir esere ait kapağının incelenmesi de önemlidir. Bu noktada, kitap kapakları üzerinde çevirmenin her zaman söz sahibi olmadığının da belirtilmesi gerekir. Yukarıda da bahsedildiği üzere kaynak eserin başlığının Tokyay tarafından seçildiği bilinmektedir (Yılmaz, 2009, para. 4). Çevirmenin sonsözde yer alan çeviri süreci ile ilgili şu ifadeler bu noktada önemlidir: “Bununla birlikte, kendisiyle de yaptığımız çalışma toplantıları ve görüşmelerin ardından kitabın yazıldığı dönemden bu yana, ilişkilere her gün yeni bileşenlerin eklendiğini gözlemledik” (Gürsel, 2009, s.145). Çevirmenin sonsözdeki bu açıklamalarından, yazar ile çevirmen arasında süreç içerisinde gelişen işbirliği ve uyumdan bahsedilebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, başlığın yer aldığı kapağın incelenmesi, çevirmenin

eyleyiciliği bağlamında önem arz etmektedir. Bu durumun, eser üzerinde Tokyay'ın görünürlülüğünü arttırdığı düşünülmektedir.

Kitap kapaklarının detaylı bir şekilde incelenebilmesi için Edmund Burke Feldman'ın (1992, ss. 469-474) "araştırmacı sanat eleştirisi", diğer bir deyişle "pedagojik sanat eleştirisi" modeli çerçevesinde bir inceleme yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Sanat eserine ve eserde yer alan bilgi nesnelere onların anlam ve değer boyutlarını detaylı şekilde çözümleyebilecek şekilde yaklaşmak gereklidir. Buradaki esas hedef, sanat yapısının izleyicide yarattığı etkiyi oluşturan faktörleri anlamaktır (1992, ss. 469-474). Feldman'ın modeli "betimleme", "çözümleme", "yorumlama" ve "yargı" evrelerinden oluşmaktadır (1992, s. 473).

4.3.1. *La Turquie : une idée neuve en Europe* Kapağı

Kitap kapağını Feldman'ın (1992) "araştırmacı sanat eleştirisi" modeli çerçevesinde ele almak için öncelikle betimleme safhasına odaklanmak gerekir. Fotoğraf sanatçısı ve yazar Damien Guillaume (Guillaume, 2018, para. 1) tarafından (Gürsel, 2009a) tasarlanan kapakta yer alan fotoğraf yatay bir şekilde açık kompozisyon olarak konumlandırılmıştır. İstanbul Boğazi'ndeki Boğaziçi Köprüsü (15 Temmuz Şehitler Köprüsü) iki kıyayı birleştirmektedir. Üst bölümde yazar ve kitap ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kırmızı renkli kitap başlığı, beyaz zemin üzerinde büyük puntolarla fotoğrafın üstünde ve altında yer alacak şekilde yazılmıştır.

Analiz safhasına geçildiğinde, canlı renklerle ifade edilen bir fotoğrafın kullanılmadığı dikkat çekicidir. Sarı ve mavi hâkimiyetinde, genel itibarıyla bej bir fotoğraf olarak nitelendirilebilir. Görüntüde natürel bir ışık söz konusudur. İstanbul Boğazi'nin ve boğazdaki köprünün simgesel özelliği vurgulanmak istenmiştir. Bu bağlamda bilinçli bir seçim olduğu düşünülmektedir. Görsel ve kitabın konusu bağdaştırılmış ve somutlaştırılmıştır.

Bu analizler yorumlandığında, İstanbul'un Boğazi, köprüsü ve camisinin bütün bir imge olarak ön plana çıkarıldığı düşünülmektedir. Eser Fransız okurlara hitap ettiği için Türkiye'ye dair en bilinen şehir ve o şehir ile özdeşleşmiş konum ve sanat yapılarının tercih edildiği şeklinde yorumlanabilir. Netice itibarıyla elde edilecek yargı, bu kapağın tasarımında kullanılan fotoğraf ile sade bir anlatımın tercih edildiğidir. Ülkenin gerek Asya'ya gerek Avrupa'ya ait olabileceği hatırlatılmak istenmektedir.

4.3.2. *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat* Kapağı

Kapak kompozisyonu betimleme safhasında incelendiğinde, ilk bakışta görsel alanın üst bölümünde bulutlar üzerinde yer alan çıplak insan ve melek betimlemeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca kompozisyonda dalgalı bir deniz ve sağ üst kısımda kırmızı bir ay yıldız mevcuttur. Bu ay yıldız doğrudan Türk bayrağını sembolize eder şekilde kompozisyona nakşedilmiştir. Kitap adı üst-orta kısma üç satır halinde, yazar adı ise tam ortaya büyük harflerle tek satırda ve büyük puntolarla yazılmıştır. Her iki bilgi de kolaylıkla okunacak ve anlaşılacak biçimde yerleştirilmiştir.

Analiz safhasına geçildiğinde, şiddeti yüksek renkler yerine daha sakin pastel tonlar içeren bir resim kullanıldığı göze çarpmaktadır. Fonda açık mavi ve mavinin tonları hâkimdir. Figürler sarı tonlarda, zaman zaman altın sarısı, turuncu gibi renklere doğru evrilen fakat yine pastel tonlardadır. Renklerin sakinliğiyle karşıt olarak figürler oldukça hareketli ve akışkandır. Işık kullanımı, figürleri ön plana taşımaktadır.

Yorumlama safhasına gelindiğinde, figürlerin ve anlatılan sahenin mitolojik betimlemeleri hatırlatmakta olduğu ve kullanılan imgelerin sembolik anlamlar taşıdığı görülmektedir. Türk okurlar açısından bakıldığında, Avrupa'ya ait ya da Avrupa'daki müzelerde sergilenen bir resim gibi algılanabilir. Kapağın sağ üst kısmında kırmızı renklerle yer verilen ay ve yıldız, kullanılan diğer pastel renklerle bir tezat oluşturmuştur. Bunun bilinçli bir tercih olduğu düşünülmektedir.

Yoruma dayalı bu ifadelerden yargı, yani değerlendirme kısmına geçildiğinde, öncelikle kapakta kullanılan resimdeki sahneyi tespit etmek ve açıklamak gerekir. Sahne, Yunan mitolojisindeki 'Europa'nın Kaçırılışı' öyküsünü anlatmaktadır. Mitolojiye göre Europa bugünkü Avrupa kıtasına da adını veren Fenikeli prensesdir. Güzel bir kız olan Europa, arkadaşlarıyla birlikte deniz kıyısında otururken tanrılar tanrısı Zeus kendisini görür ve onunla birlikte olmak ister. Zeus masum bir şekilde kızların yanına yaklaşır. Europa boğanın güzelliğine dayanamaz ve üzerine biner. Zeus, sırtına aldığı Europa ile birlikte oradan hızlıca uzaklaşır. Zeus, Europa'yı Girit Adası'na götürür ve birlikte olurlar (Reeves, 2003, s. 28). Bu kaçırılma sahnesinin Avrupalı ressamlar tarafından farklı tarihlerde resmedildiği görülmüştür. Hollandalı Rembrandt Harmenszoon van Rijn (Rembrandt Harmensz, 2025) ve Fransız Jean François de Troye ("L'enlèvement d'Europe", t.y.-b) bu sahneyi yağlı boya tablolarında 1632 ve 1716 yıllarında resmeden meşhur ressamlardır. Gürsel de bu öyküye kitabında şu şekilde yer vermiştir: "Efsaneyi bilirsiniz, Europa, Finike Kralı Agenor'un kızıdır. Zeus ona âşık olur ve güzel Europe'yi kaçırmak için beyaz bir boğaya dönüşüp onu Girit Adası'na götürür" (Gürsel, 2009b, s. 58).

Türkçe kitap kapağının tasarımcısı Geray Genç'er in yukarıdaki mitolojik hikâyeye dayandırılarak yapılan resimlerden istifade ederek bu kapağı tasarladığı kanaatine varılabilir (Gürsel, 2009b) . Ay ve yıldız figürlerinin, Avrupa'ya adını veren Europa'nın kaçırılması sahnesine eklenmesiyle farklılıklar vurgulanmaktadır. Türkiye'nin Avrupa'ya entegre olma isteği ay yıldız figürleriyle anlatılmaya çalışılmıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak iki kitabın kapak tasarımları karşılaştırıldığında farklılıklar göze çarpmaktadır. Kapakların, kitapların dolaşıma girdikleri ülkenin okurlarına hitap edecek şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır. Fransız okurlara Türkiye algısının başat unsurlarından biri olan İstanbul Boğazı, köprü ve cami temalı bir fotoğraf sunulmuştur. Türk okurları ise Avrupa'yı anımsatacak mitolojik bir sahne ve hemen yanında konumlandırılmış ay yıldızlı bir resim karşılamaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç, AB-Türkiye ekseninde ele alınan Fransa ve Türkiye ikili siyasi ilişkileri konusunu kapak tasarımları ile görsel açıdan tamamlama amacı güdüldüğüdür. Bir tarafta İstanbul Boğazı diğer tarafta meşhur bir mitolojik sahneye eklenmiş ay yıldız, okurların hâlihazırdaki bilgi birikimi ve hazırbulunuşluğu ile örtüşmektedir.

Yanmetinsellik açısından bakıldığında, kapakların okurları metne hazırlama görevini yerine getirdiği öne sürülebilir.

4.4. Yayınevinin Öz-çeviri Bağlamında Eyleyciliği

Nedim Gürsel'in *La Turquie : une idée neuve en Europe* isimli kurmaca dışı türünde yazdığı öz-çeviri eseri Fransa'da Éditions Empreinte temps présent tarafından yayımlanmıştır. İnternet sitesinde ve diğer açık kaynaklarda yer alan bilgilerden çıkarılabilecek ilk gözlem, yayınevinin belirli alanlara yoğunlaşmış butik bir yayın kuruluşu olduğudur. Yayınevinin Protestan kökenli olduğu ve öncelikle maneviyat ve psikoloji üzerine eserler yayımladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Hristiyanlık, siyaset, kölelik, insan hakları ve diğer sosyal konular üzerine denemelere ve genel anlamda edebiyat eserleri veya resimli kitaplara da yer verdiği görülmektedir. Yazarları arasında Jacques Poujol, Rémy Hebding, Timour Muhidine, Nedim Gürsel ve C.S. Lewis yer almaktadır (Éditions Empreinte temps présent, t.y.-a).

Nedim Gürsel'in öz-çeviri olarak Fransızca yazdığı diğer kitapları da aynı yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Bu eserler: *Belle et rebelle ma France* (2011), *Retour dans les Balkans Siège de Sarajevo, 20^e anniversaire* (2012), *En Italie* (2017), *À l'ombre des pyramides* (2019), *Nazım Hikmet Le Chant des hommes* (2022)'dir. Bu eserler de Gürsel'in Fransa'da yaşadığı süre içerisinde Fransızca olarak kaleme almış olmasından dolayı, öz-çeviri olarak değerlendirilebilir. Gürsel'e ilaveten, Bilge Karasu (2019, 2021), Adalet Ağaoğlu (2010), Selçuk Demirel ve François David (2023) ve Cengiz Aktar'ın (2020) Fransızcaya çevrilmiş ya da Fransızca olarak yazılmış eserleri de aynı yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Bu yazarların eserleri, Fransız yayınevinin internet sitesinde 'Türkiye' kategorisinde tasnif edilmiştir. Türk yazarlar başta olmak üzere, Türkiye ile ilgili olarak yazılmış kitaplara başlı başına Türkiye kategorisinde yer veriliyor olması, yayınevinin bu konuya verdiği önemin en açık göstergesidir.

Gürsel'in yukarıda belirtilen diğer öz-çeviri eserlerinin aynı yayınevi tarafından yayımlanması, yazar ile Fransız yayınevi arasında öteden beri yakın bir bağ olduğunu göstermektedir. Öte yandan, son yıllarda yazarın Türkiye'deki yayınevi ise Doğan Kitap'tır (DK). *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat* da DK Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Yazarın her iki ülkede uzun zamandır aynı yayınevleri ile çalışmakta olduğu görülmektedir. Kuşkusuz, bu iş birlikleri iki ülke arasındaki karşılıklı etkileşim ve birbirini daha iyi ve doğru tanıma için önemlidir. Öte yandan yayınevi eyleyciliği, Lefevre'nin (1985, ss. 197-198) de savunduğu üzere, çeviri faaliyetini yönlendiren hamilik faaliyetinin halkalarındandır. Bu açıdan bakıldığında, eserin Türkiye'de dolaşıma sokulmasında ve böylelikle Gürsel'in yapıtlarının ülke içinde tanınmasında DK'nın büyük rolü olduğu ortadadır. Bu duruma yayınevi eyleyciliği açısından bakıldığında, kapak tasarımıyla satış başarısını önceleyen stratejik tercihler yapıldığı düşünülmektedir.

4.5. Çevirmen Menekşe Tokyay'ın Eyleyciliği

Menekşe Tokyay, Fransızca eğitim veren Tevfik Fikret Lisesi'ni derece ile bitirmiş ve sonrasında girdiği Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden de aynı şekilde derece ile mezun olmuştur. Daha sonra Belçika Katolik Louvain Üniversitesi'nde

Jean Monnet bursiyeri olarak Avrupa Birliği alanında yüksek lisans çalışması yapmış olan Tokyay, üstün başarı diplomasıyla mezun olmuştur. Son olarak Marmara Üniversitesi'nde Avrupa Birliği Enstitüsü'nden doktora derecesini almıştır (Tokyay, t. y., para. 1). Bu bilgilerden, Tokyay'ın çocukluğundan ve ilk gençliğinden itibaren tamamen Fransızca merkezli bir eğitim aldığı görülmektedir. Bu öğretim kurumlarında aldığı eğitim ile Fransızca diline son derece hâkim olmakla kalmayıp, Fransa tarihi, kültürü, coğrafyası ve edebiyatı gibi alanlarda da bilgili ve yetkin bir akademisyen ve çevirmen olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, yüksek lisans ve doktora seviyelerinde Avrupa Birliği çalışmaları yapmış olması, *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat* gibi kurmaca dışı ve politik bir eseri çevirmek için gerekli tüm donanım ve birikime sahip olduğu kanaatinin oluşmasını sağlamaktadır. Bu eğitim, Tokyay'a kültürel bir sermaye kazandırmaktadır; çünkü çevirmenin kültürel sermayesi, ihtisas alanındaki bilgi, deneyim, uzmanlık ve gücünü ifade eder. Tokyay, bu kültürel sermayenin etkisiyle daha önce gördüğümüz üzere, Gürsel'in Fransızca yazmış olduğu başlığı değiştirme, Fransız okurun anlamayacağını düşündüğü noktalar için dipnotlar yazma gibi köklü müdahaleler yapma hakkını kullanmıştır.

Eğitim hayatı boyunca Tokyay'ın Fransızca ve Frankofoniye olan yatkınlığının kendisinin birincil habitusunu büyük ölçüde şekillendirdiği ifade edilebilir. Çevirmenin ikincil, diğer bir deyişle, profesyonel habitusu da benzer istikamette oluşmuştur. Bu durum, çevirisini yaptığı on beş kitaptan ve uluslararası haber ajansları için Türkiye'ye ilişkin gelişmelere dair yaptığı haber ve analizlerden yola çıkarak gözlemlenebilir. Tokyay'ın diğer çevirileri arasında bir Türk yazarın yabancı dilde öz-çeviri türünde yazdığı bir eserden Türkçeye kazandırılan başka bir eser bulunmamaktadır. Tokyay'ın yayımlanan ilk çevirisi 2006 yılına aittir. Günümüze kadar Moati (2006), Courtille (2007), Bannour (2007), Khawam (2011), Al-Masri (2011), Onfray (2011), Yerasimos (2012), Delacourt (2014), Nicolay (2014), Bogdanov (2015), Lemaître (2016), Gross (2017), Garcia (2020) gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırmıştır. Bu çevirilere ilaveten, Balta'nın (2014) çevirmenleri arasındadır. *Karnım Zil Çalıyor & Bir Hak Olarak Ücretsiz Okul Yemeği* başlıklı kendi kitabı ise 2025'te yayımlanmıştır (Tokyay, 2025). Tokyay, 2016 tarihinde yayın hayatına başlayan ve 12 Mart 2025 tarihinde ekonomik gerekçelerle yayın hayatını sonlandırdığını açıklayan haber sitesi *Gazete Duvar*'ın köşe yazarlarından (Şen, 2025, para. 1). Tokyay, halen siyaset, ekonomi, kültür ve jeopolitik alanlarında dijital mecrada yayın yapan *Perspektif* isimli platformda yazılarına devam etmektedir. Gerek *Gazete Duvar*'da yayınlanan köşe yazıları gerek *Perspektif* platformundaki yazıları profesyonel habitusunun tahlil edilmesinde oldukça önemli veriler sağlamaktadır. Bu platformdaki yazılarından bazılarını yer vermek ve içeriklerine kısaca değinmek çevirmenin profesyonel habitusunun açıklanmasında önemli olacaktır:

Türkiye'nin AB sürecinde ilerleyebilmesi, halkların birleştirilmesine, birbirlerini tanımalarına, yakınlaşmalarına bağlı. Bu da, tanıma gereği sivil toplumun etki ve görev alanları arasında yer alıyor. Eşzamanlı şekilde iş dünyasının da Gümrük Birliği'nin modernizasyonu, vize serbestisi ve ekonomik yakınlaşma konularında bir itici güç olarak AB nezdindeki temaslarını kalıcı hale getirmesi gerekiyor (Tokyay, 2023, "AB Hamlesi için", para. 1).

Tokyay'ın köşe yazısına yazdığı ifadelerin çok benzerlerini, *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat*'in sonsöz bölümünde de çevirmen olarak kaleme aldığını görmekteyiz. Yani halkların birleştirilmesinin, birbirlerini tanımalarına ve yakınlaşmalarına bağlı olduğu söylemi son sözde de vurgulanmaktadır (Gürsel, 2009b, s. 147). Bu çerçevede, AB-Türkiye siyasi ilişkilerinin tarihsel arka planı ile ikili diplomatik ilişkilerin seyrinin çevirmenin ikincil habitusunun oluşumunda belirleyici bir rol oynadığı ileri sürülebilir. Diğer bir deyişle, AB-Türkiye ilişkilerindeki ihtisas bilgileri ve güncel gelişmeleri çok yakından takip ve tahlil etmesinin de çevirmenin ikincil habitusunu şekillendirdiği gözlemlenmektedir.

Menekşe Tokyay'ın *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat* başlığı ile Türkçeye çevirdiği eseri, Fransızca kaynak metin ile mukayese edildiğinde, çeviri metin içinde herhangi bir değişiklik, ekleme veya çıkarma yapılmadığı ve Fransızca kaynak metnin birebir çevrildiği görülmektedir. Tokyay'ın kaynak metni yorumlamasında, çeviri stratejisini ve çeviride kullanacağı dil üslubunu belirlemede habitusun etkili olduğu ileri sürülebilir. Diğer bir ifadeyle, eserin Türkçeye çevrilmesinde yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı habitusunun etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Gürsel gibi Fransa başta olmak üzere ülkemizde ve tüm dünyada geniş bir okur kitlesine sahip meşhur bir yazarın eserini çevirmenin Tokyay'ın simgesel sermayesine büyük bir katkı yaptığı ileri sürülebilir. *Türkiye Yaşlı Avrupa'ya Genç Damat* bir öz çevirinin çevirisidir. Eserin Türk bir yazar tarafından Türkçe yazabilecekken Fransızca olarak kaleme alınmış olması önem arz etmektedir. Önceki bölümde görüldüğü üzere, yazar tarafından Tokyay'ın çevirisinin uygun bulunmuş ve beğenilmiş olması, çevirmenin simgesel sermayesine katma değer sağlamıştır. Kısacası, Gürsel'in Fransızca ve Türkçeye son derece hâkim bir çevirmen olan Tokyay ile çalışmasının dikkat çekici olduğu düşünülebilir.

Öte yandan, sahip olunan simgesel değerlerin bütünü olarak özetlenebilecek simgesel sermayenin artırılmasına olanak sağlayacak başka yollar da mevcuttur. Örneğin, “önsöz ve kitap kapakları gibi unsurlar, çevirmenin simgesel sermaye kazanmasını sağlayabilir” (Erkazancı Durmuş, 2022, s. 62) çünkü bu tür yanmetinler çevirmenin görünürlüğünü artırır. Çevirmenin yanmetinler aracılığıyla görünürlüğünün artması çevirmenin kendisine has bir sesinin ve kendisine özgü bir üslubunun olduğunun bir göstergesidir (Hermans, 1996, s. 26). Bu gösterge, çevirmenin profesyonel habitusunun simgesel sermayesine nasıl katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Çevirmenin, Gürsel'in eserinin sonsözünün de yazarı olması çevirmen sermayesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Tokyay kaleme aldığı, “Türkiye-Fransa ilişkilerindeki güncel gelişmelere genel bakış” başlıklı sonsözde yazar ile pek çok kez bir araya geldiklerini ve çalışma toplantıları yaptıklarını ifade etmektedir (Gürsel, 2009b, s. 145). Tokyay ayrıca kitabın yazıldığı dönemden çevirisinin yapıldığı döneme kadarki süreçte iki ülke ilişkilerine her gün yeni bileşenlerin eklendiğinin altını çizmektedir (Gürsel, 2009b, s. 145). Buradan anlaşılabacağı üzere, Fransa ile Türkiye arasındaki en güncel gelişmelere değinilmesi fikrine yazar ile gerçekleştirilen bu görüşmeler ve çalışma toplantılarında karar verilmiştir. Nedim Gürsel, eserinde iki ülke ilişkilerinin tarihsel sürecini çok yönlü bir şekilde ele almış ve karşılıklı olarak yerleşmiş imgelerin kökenlerini

çok boyutlu bir şekilde değerlendirmiştir. Çevirmen Tokyay ise güncel gelişmelere yoğunlaşmış ve bir anlamda eseri tamamlamıştır. Sonsözün çevirmen tarafından kaleme alınmış olması sayesinde kullanılan dilin ve tercih edilen ifade biçimlerinin eserin tamamıyla bir bütünlük oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca, yukarıdaki bölümlerde vurgulandığı üzere, Tokyay'ın sonsözdeki söylemleri, Perspektif platformundaki güncel siyasi analiz yazılarıyla birebir aynıdır. Diğer bir ifadeyle, Tokyay sonsözde kendi söylemini yansıtmıştır.

Tokyay'ın çevirisi için yazdığı sonsözünün ana fikrini, uzun yıllardır inişli çıkışlı seyreden iki ülke diplomatik ilişkilerinin daha sağlam bir zemine oturması ve çevirmenin ifadesiyle “halklar” arasındaki karşılıklı anlayışın artırılması için yapılması gerekenler oluşturmaktadır:

İnanıyorum ki halkların ve siyasilerin belirli ortak noktalarda buluşmaları, temasları ve diyalojik bir süreç içine girmeleri, kartopu etkisiyle, daha üst düzlemdeki ilişkilerin yolunu açacak, yüzyıllardan beri gelgitli de olsa belirli bir kardeşlik ortamı yaşamış iki halkın birbirini ötekileştirme eğilimini zamanla yok edecek ve karşılıklı tolerans alanları açacaktır. (Gürsel, 2009b, s.147)

Son olarak, yukarıdaki “halklar” kelimesinin Tokyay'ın sonsözdeki açıklamalarında öne çıkan bir ifade olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim, Tokyay'ın sonsözde iki ülke siyasi ilişkilerinden bahsederken kullandığı “halklar” ifadesinin, AB-Türkiye siyasi ilişkileri hakkında yazdığı köşe yazılarında da sık sayılabilecek bir şekilde tekrarlandığı göze çarpmaktadır (Tokyay, 2023, “AB Hamlesi İçin”, para. 1, para 11, para 16, para 17). Konuya çeviribilim açısından yaklaşıldığında, çevirmenin yazarlık hayatında sık kullandığı söylem tarzını çevirisinin sonsözüne taşıdığı kanısına varılabilir. Diğer bir ifadeyle, çevirmenin kendine has sesini çevirmen sesi haline getirdiği düşünülebilir. Çevrilmiş anlatı söyleminde her zaman bir “ikinci” ses mevcuttur (Hermans 1996, s. 27). Bu, çevirmenin söylemsel varlığının bir göstergesi olarak “çevirmen'in sesi” şeklinde adlandırılır (Hermans 1996, s. 27). Bu ses az ya da çok belirgin olabilir. Anlatıcının sesinin arkasında tamamen gizli kalabilir ve çeviri metinde fark edilmesi imkânsız olabilir. En doğrudan ve güçlü bir şekilde ise, kabuğunu kırarak kendi adına konuştuğunda ortaya çıkar (Hermans 1996, s. 27). Örneğin, metin dışı bir çevirmen notunda veya kendini ifade ettiğinde çevirmen sesi güçlü bir şekilde ortaya çıkabilir (Hermans 1996, s. 27). Hermans'ın açıklamaları doğrultusunda ve çeviribilim bağlamında değerlendirildiğinde, Tokyay'ın söylemsel varlığının izi, kendisini ifade ederken tercih ettiği ‘halklar’ kelimesi üzerinden gözlemlenebilir. Diğer bir deyişle, metnin ötesine geçerek kaleme aldığı sonsözün de ‘halklar’ ifadesi aracılığıyla bu söylemsel etkiyi ortaya koyduğu düşünülmektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, Nedim Gürsel'in Fransızca olarak kaleme aldığı *La Turquie : une idée neuve en Europe* başlıklı eseri bir öz-çeviri olarak değerlendirilmiştir. Analiz neticesinde öz-çeviri olan eserin çevirisinde metin düzeyinde bir değişiklik, ekleme yahut çıkarmaya rastlanılmamıştır. Yanmetinsellik düzeyinde çevirmenin görünürlüğünü yansıtan değişiklikler mevcuttur. Bunlar, 3 sayfalık sonsöz, kaynak metinde yer almayan 27,

kaynak metinde yer aldığı halde erek metinde yer verilmeyen 7 dipnottur. Yanmetinsellik düzeyindeki bu değişikliklerin çevirmen eyleyciliğinden kaynaklı olduğu saptanmıştır.

Çalışmada ayrıca, Tokyay'ın sahip olduğu birincil ve ikincil (profesyonel) habitusu ve kültürel sermayesi sayesinde çevirdiği kitabın başlığını değiştirebilecek şekilde düzenlemeler yaptığı, Türk okurunun anlamayacağını düşündüğü yerlerde dipnotlar verecek şekilde metne eklemelerde bulunduğu ve yazarın sesine ek olarak, kendi ses ve üslubuyla bir sonsöz yazdığı görülmüştür. Dipnotların birçoğunda çevirmen notu olarak metinde geçen kavramlara ek açıklamalar getirdiği görülmüştür. Bu ek açıklamalar, yazarın göndermede bulunduğu kaynakların ve Fransızca terimlerin açıklanmasına ilaveten, popüler Fransız kültürüne dair paylaşımları da içermektedir. Bu çevirmen notları Türk okurun eseri alımlamasına katkı sağlamıştır. Böylelikle çevirmenin görünürlüğü'nün ve simgesel sermayesinin de artmış olduğu kanaatine varılmıştır. Tokyay'ın diğer siyasi ve politik yazılarındaki dil ve üslubun sonsözde de gözlemlenmesi, uzman kimliğini ve çevirmen sesini çeviriye aktardığı şeklinde yorumlanabilir. Çeviri sosyolojisi perspektifinden ele alındığında, söz konusu çevirmen profilinin çeviribilim alanındaki araştırmacılar ile çevirmen adayları açısından ilham verici ve dikkat çekici bir örnek teşkil ettiği değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, çevirmen eyleyciliğinin çeviri süreci üzerindeki etkisi ve çevirmenin eserin alımlanmasındaki belirleyici rolü ortaya konularak çeviribilim alanına katkı sunulması amaçlanmıştır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Filiz Tokalak Baltacı %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Bu makalenin hazırlanması sürecinde yazım denetimi yaparak gözden geçirilmesi muhtemel anlatım bozukluklarının önüne geçmek amacıyla yapay zekâ tabanlı araçlardan yararlanılmıştır.

Author Contributions

First Author: Filiz Tokalak Baltacı 100 %

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that she received no financial support for this study.

Use of Artificial Intelligence: AI-based or generative AI tools were used during the preparation of this manuscript for conducting proofreading to eliminate subtle narrative flaws.

Kaynakça

- Akbatur, A. (2010). Writing/translating in/to English: The ambivalent case of Elif Şafak [Yayınlanmamış doktora tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Arı, S. (2014). *Çeviri sosyolojisi: Çeviri sosyolojisine yön veren sosyologlar: P. Bourdieu ve N. Luhmann*. Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.
- Balta, E. (2014). Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz. İçinde E. Yalçın (Ed.), *Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz: Karamanlılar ve Karamanlıca edebiyat üzerine araştırmalar* (N. Bozatlı, L. Cinemre, A. Çokona, A. Dilsiz, H. Millas, S. Özen, M. Tokyay, M. Y. Tufan, İ. Türkoğlu, E. Üyepazarıcı ve E. Yalçın, Çev). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- BloombergHT. (2020, 19 Ekim). Aslı Şafak'la işin aslı Nedim Gürsel [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=pXgX1LXbC1k>
- Bogenç Demirel, E. (2003). *Habitus dans le champ de la traduction: Infiltration des traductions de romans populaires français "rosérotiques" dans l'espace culturel turc entre 1950-1975*. Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1972). *Esquisse d'une théorie de la pratique*. Librairie Droz.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511812507>
- Bourdieu, P. (1983). The field of cultural production, or: The economic world reversed. *Poetics*, 12(4-5), 311-356.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* içinde (ss. 241-258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1992). *Les règles de l'art: Genèse et structure du champ littéraire*. Seuil.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in question* (Çev. R. Nice). Sage Publications.
- Bourdieu, P. (2005). Habitus. J. Hillier & E. Rooksby (Ed.), *Habitus: A sense of place* içinde (ss. 43-49). Ashgate.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Polity Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. D. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (Çev. N. Ökten). İletişim Yayınları.
- Casanova, P. (2010). *Dünya edebiyat cumhuriyeti*. Varlık Yayınları.
- Casanova, P., & Jones, M. (2013). What is a dominant language? Giacomo Leopardi: Theoretician of linguistic inequality. *New Literary History*, 44(3), 379-399.
- Delacourt, G. (2014). *Arzuların listesi*. Pegasus Yayıncılık.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1986). *Kafka: Toward a minor literature* (Çev. D. Polan). University of Minnesota Press.
- Emirosmanoğlu, Z. (2015). Çeviribilim sosyolojisine doğru: Bourdieu sosyolojisiyle Türkiye'de çeviribilim alanını düşünmek [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Éditions Empreinte temps présent. (t.y.-a). L'Agence Unique. Occitanie Livre. <https://www.occitanielivre.fr/annuaire/empreinte-temps-present>
- Erkazancı Durmuş, H. (2018). Hysteresis of translatorial habitus: A case study of Aziz Üstel's Turkish translation of *A Clockwork Orange*. İçinde J. Boase-Beier, L. Fisher ve H. Furukawa (Ed.), *The Palgrave handbook of literary translation* (ss. 167-185). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75753-7_9.
- Erkazancı Durmuş, H. (2020). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ışığında Türk tiyatro alanında çevirinin rolü ve Dostlar Tiyatrosu'nun konumu*. Hiperlink Eğitim İletişim Yayınları

- Erkazancı Durmuş, H. (2022). Mohsin Hamid'in *Exit West* romanı ışığında göçmen yazını ve çeviri. *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 32(1), 139–164. <https://doi.org/10.26650/LITERA2021-925261>
- Feldman, E. B. (1992). *Varieties of visual experience* (4th ed.). Harry N. Abrams, Inc.
- Genette, G. (1987). *Seuils*. Éditions du Seuil.
- Gouanvic, J.-M. (1999). *Sociologie de la traduction: La science-fiction américaine dans l'espace culturel français des années 1950*. Artois Presses.
- Grutman, R. (2020). Self-translation. In M. Baker & G. Saldanha (Eds.), *The Routledge encyclopedia of translation studies* (3.bs., ss. 514–517) içinde. Routledge.
- Guillaume, D. (2018). Agence révélateur. <https://www.agencerevelateur.fr/damien-guillaume-1>
- Gündüz, A. (2020). *İslamı çeviriyle savunmak*. Kriter Yayınevi
- Gürsel, N. (2009a). *La Turquie : une idée neuve en Europe*. Empreinte Temps Présent.
- Gürsel, N. (2009b). *Türkiye yaşlı Avrupa'ya genç damat*. Doğan Yayınları.
- Gürsel, N. (2011). *Belle et rebelle ma France*. Éditions Empreinte temps présent.
- Hanna, S. (2014). Remapping habitus: Norms, habitus and the theorisation of agency in translation practice and translation scholarship. M. Wolf & G. M. Vorderobermeier (Ed.), *Remapping habitus in translation studies* içinde (ss. 59–72). Rodopi.
- Heilbron, J. (1999). Towards a sociology of translation: Book translations as a cultural world-system. *European Journal of Social Theory*, 2(4), 429–444.
- Hermans, T. (1995). Toury's empiricism version one. *The Translator*, 1(2), 215–223. <https://doi.org/10.1080/13556509.1995.10798958>
- Hermans, T. (1996). The translator's voice in translated narrative. *Target: International Journal of Translation Studies*, 8(1), 23–48.
- Hokenson, J. W., & Munson, M. (2007). *The bilingual text: History and theory of literary self-translation*. St. Jerome Publishing. <https://www.scribd.com/document/972873107/Chapter-1-Theo-Hermans-Translation-in-Systems>
- Inghilleri, M. (2005). Mediating zones of uncertainty: Interpreter agency, the interpreting habitus and political asylum adjudication. *The Translator*, 11(1), 69–85. <https://10.1080/13556509.2005.10799190>
- Karaca, Z. (2011). Disiplinlerarası bağlamda çeviribilim ve sosyoloji. F. Ş. S. Eruz (Ed.), *Çeviribilimden kesitler: Turgay Kurultay'a armağan* içinde (ss. 350–363). Multilingual Yayınları.
- Kürük Erçetin, N. Z. (2024). Bir başka Halide: Halide Edib Adıvar'ın gölgede kalan (öz-)çevirmen kimliği. *Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 7(Ekim), 123–137. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13944520>
- Lefevere, A. (1985). Why waste our time on rewrites? The trouble with interpretation and the role of rewriting in an alternative paradigm. T. Hermans (Ed.), *The manipulation of literature: Studies in literary translation* içinde (ss. 215–243). Croom Helm.

- L'enlèvement d'Europe. (t.y.-b). National Gallery of Art. <https://www.nga.gov/artworks/154233-abduction-europa>
- Meylaerts, R. (2010). Habitus and self-image of native literary author-translators in diglossic societies. *Translation and Interpreting Studies*, 5(1), 1–19.
- Paker, S. (2004). Reading Turkish novelists and poets in English translation: 2000–2004. *Translation Review*, 68, 6–14. <https://doi.org/10.1080/07374836.2004.10523859>
- Pym, A. (1998). *Method in translation history*. Routledge.
- Pym, A. (2003). Redefining translation competence in an electronic age: In defence of a minimalist approach. *Meta*, 48(4), 481–497. <https://doi.org/10.7202/008533ar>
- Rembrandt Harmensz. van Rijn. (2025, 1 Aralık). Europa'nın kaçırılışı. Filomythos. <https://www.filomythos.com/rembrandt-europeanin-kacirilisi-mit-guc-masumiyet>
- Reeves, B. T. (2003). The rape of Europa in ancient literature (Doktora tezi, McMaster University). <https://file:///C:/Users/ASUS/Downloads/fulltext.pdf>
- Santoyo, J.-C. (2005). Autotraducciones: Una perspectiva histórica. *Meta: Journal des Traducteurs*, 50(3), 858–867. <https://doi.org/10.7202/011601ar>
- Santoyo, J.-C. (2006). Blank spaces in the history of translation. G. L. Bastin & P. F. Bandia (Eds.), *Charting the future of translation history: Current discourses and methodology* (ss. 11–43). University of Ottawa Press.
- Shuttleworth, M., & Cowie, M. (2014). *Dictionary of translation studies*. Routledge.
- Simeoni, D. (1998). The pivotal status of the translator's habitus. *Target: International Journal of Translation Studies*, 10(1), 1–39. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.02sim>
- Simeoni, D. (2007). Translation and society: The emergence of a conceptual relationship. P. St-Pierre & P. C. Kar (Ed.), *Translation – reflections, refractions, transformations* içinde (ss. 13–26). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.71.05sim>
- Şen, D. (2025, 12 Mart). Gazete Duvar neden kapandı? DW Türkçe. <https://www.dw.com/tr/gazete-duvar-neden-kapand%C4%B1/a-71898846>
- Thiong'o, N. (2009). Translated by the author: My life in between languages. *Translation Studies*, 2(1), 17–20. <https://doi.org/10.1080/14781700802496134>
- Tokyay, M. (t.y.). Hakkımda. <https://meneksetokyay.com/about/>
- Tokyay, M. (2023, 29 Temmuz). AB hamlesi için sivil toplum desteği şart. Perspektif. <https://perspektif.online/ab-hamlesi-icin-sivil-toplum-destegi-sart/>
- Wolf, M. (2007). Introduction. M. Wolf & A. Fukari (Ed.), *Constructing a sociology of translation* içinde (ss. 1–36). John Benjamins Publishing Company.
- Yannakopoulou, V. (2008). Norms and translatorial habitus in Angelos Vlahos' Greek translation of *Hamlet*. P. Boulogne (Ed.), *Translation and its others: Selected papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies*. <https://www.arts.kuleuven.be/cetra/old-website/papers/files/yannakopoulou.pdf>

Yılmaz, İ. (2009, 20 Aralık). Türkiye yaşlı Avrupa'ya genç damat mı yoksa gelin mi? Hürriyet.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-yasli-avrupa-ya-genc-damat-mi-yoksa-gelin-mi-13323319>